

Kıbrıs'taki Osmanlı Vakıfları ve Muhasebe Kayıtları(*)

Prof. Dr. Oktay Güvemli

Marmara Üniversitesi, E. Öğr. Üyesi

Niyazi Akman

KKTC - Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Birliği

Özet

Türkler'in Anadolu'ya gelmelerinden sonra Türk - İslam geleneği doğrultusunda oluşturmaya başladıkları vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu'nun (1299-1922) yaşamı boyunca tüm imparatorluk topraklarında sosyal ve ekonomik hayatta etkili olmuştur. Bu arada 1571-1878 yılları arasında da Kıbrıs'ta da bir çok vakfın kurulduğu gözlenmektedir. Osmanlı, vakıfların faaliyetlerinin sosyal amaçlarına uygunluğunu sürekli kontrol etmek ihtiyacını duymuştur. Gelirlerin vakıf senedinde öngörülen yerlerde kullanılıp, kullanılmadığının tespiti amacı ile yapılan bu kontrolün, gelir ve giderlerin ayrıntılı hesap durumunu içeren yıllık raporlarla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu raporlar, mütevellî heyet sorumluluğunda muhasebeciler tarafından hazırlanıyordu. Hazırlanan raporlar kadılar tarafından değerlendiriliyordu. Devlet büyüklerinin Kıbrıs'taki vakıflarının raporlarının ise, İstanbul'da merkezi yönetim içinde yer alan Vakıflar İdaresi'ne geldiği ve orada değerlendirildiği bilinmektedir.

Osmanlı devlet muhasebesinde merdiven yöntemi (stair method) denilen bir yöntem kullanılıyordu. Bu yöntem Abbasiler'de (750-1258) doğmuş, Hulagu Han'ın Abbasi devletine son vermesi ile İlhanlılar'a (1256-1353) geçmiş ve onlardan da Osmanlılar olarak, çift yanlı kayıt yöntemine geçtikleri 1879 yılına kadar kullanmışlardır. Vakıflar devlet kontrolünde faaliyetlerini sürdürdükleri için, devlet muhasebesi olan yeterli düzeyde olmasa da bu yöntemi kullanmışlar ve yıllık raporlarını bu yöntemden yararlanarak hazırlamışlardır. Kıbrıs'ta bugün, Lefkoşa'daki Vakıflar Kütüphanesi ile

---

(*) *Bu bildiri, 19-22 Haziran 2013 tarihlerinde İstanbul'da organize edilen III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı'nda sunulmuştur.*

merdiven yöntemini kullanmışlardır. Kıbrıs'taki vakıflar ve Anadolu'daki vakıflar çok Girne'deki Milli Arşiv'de merdiven yöntemi ile tutulmuş binlerce vakıf muhasebe defteri bulunmaktadır. Ama bir kısım defterlerin de basit muhasebe yöntemi ile tutulduğu gözlenmektedir. Bu durumun, Kıbrıs ve Anadolu'daki muhasebecileri bu yöntemi yeterince bilememelerinden kaynaklandığı bilinmektedir.

Kıbrıs'ın İngiliz kontrolüne geçtiği 1878 yılından sonra, mevcut vakıflar varlıklarını korumuşlardır. Vakıfların İngiliz kontrolünde olduğu yıllarda ve özellikle XIX. yüzyılın son yılları ile XX. yüzyılın başlarında vakıfların faaliyet raporlarında üç husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, vakıf mali raporlarının çift yanlı kayıt yönteminden yararlanılarak hazırlanmakta oluşudur. Bu özellik Kıbrıs'ın çift yanlı kayıt yönteminde öncülük yaptığını ortaya koymaktadır. İkincisi vakıfların Magosa, Lefkoşe, Limosol ve Larnaka bölgeleri esas alınarak kümelendirilmeleri ve bu dört bölge esasına göre vakıfların tüm Kıbrıs için konsolide mali tablolarının hazırlanmakta oluşudur. Bu tablolarda dört bölgenin gelirlerinin ayrı ayrı, ama giderleri birlikte gösterildiği dikkati çekmektedir. Üçüncü husus ise bu konsolide mali tabloların ya da ihtiyaca göre yıl içinde düzenlenen bölge ya da konsolide mali tabloların Kıbrıs resmi gazetesi olan The Cyprus Gazette'de yayınlanmış olmasıdır. Bu durum kuşkusuz Osmanlı'nın her vakfı ayrı değerlendirmesi ve izlemesi kuralına uymuyordu. Ama bir yenilik idi. Ve ülke ekonomisi içinde vakıfların durumunu değerlendirme imkanı veriyordu.

Bu açıdan söylenmesi gereken bir başka husus, İngiliz kontrolündeki adada vakıfların işlevlerini geleneksel kurallara göre sürdürebilmelerini temin için Osmanlı'nın vakıf idaresinden deneyimli üst düzey bir muhasebeciyi adada vakıfların üst düzey yetkilisi olarak görevlendirmesidir. Bu kişi hem vakıfların kontrolünü yapıyor ve hem de İngiliz idaresi ile vakıflar arasındaki ilişkileri yürütüyordu. Bu kişi, konsolide mali tabloları Türk vakıf delegesi unvanı ile imzalıyordu. XIX. Yüzyıl sonlarında bu görevi Kıbrıs'ta Mehmet Sıdık Efendi sürdürmüş ve İngilizlerin vakıf düzenine saygı göstermesini temin ederek görevini başarı ile yerine getirmiştir. Vefatında The Cyprus Gazette'de bu vefat haberine özel olarak yer verildiği gözlenmektedir. Mehmet efendinin başarısı sadece İngiliz yönetimine rağmen vakıfların varlığını ve faaliyetlerini sürdürmesi değildir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında sosyal devlet kavramı gelişmesi ve vakıfların fonksiyonlarının çoğunun, devlet tarafından yerine getirilmeye başlanması karşısında, dünyada vakıfların sosyo ekonomik alandaki etkinliklerinin azalmaya başlamasına rağmen, vakıfların Kıbrıs'taki sosyo - ekonomik etkinliğini korumaları ve devam ettirmiş olmasıdır.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs vakıfları, merdiven yöntemi, XIX. yüzyılın ikinci yarısı

Jel Sınıflandırması: M41, M42, N85

Abstract (Ottoman Waqfs and Accounting Records in Cyprus)

After the arrival of the Turks to Anatolia, the waqfs that they began to establish in accordance with Turkish-Islamic tradition became effective throughout the territories of the Ottoman Empire during its life span (1299-1922) in both social and economic life. Meanwhile, between 1571 and 1878 a lot of these waqfs were also established in Cyprus. The Ottomans felt the need to constantly check whether or not the activities of the waqfs complied with their social objectives. The inspection was carried out to determine whether the revenue was used in the manner stipulated by the waqf indenture and a detailed accounts status of the income and expenditure was given in annual reports. These reports were prepared by accountants under the responsibility of the Board of Trustees (of the Vakıf/Waqf). The prepared reports were then assessed by the qadi ('kadi', Islamic judge). The reports prepared by senior authorities of the waqfs in Cyprus were sent to the Waqf body located in the central Administration in Istanbul and evaluated there.

The Ottomans, in their state accounting, used a method called the Stairs method. This method originated with the Abbasis (750-1258), was then passed onto the İhanlis (1256-1353,) and after the Abbasi state was defeated by the Hulagu Khan it was finally adopted by the Ottomans until 1879 when they moved onto the double entry method. Since the activities of the Waqfs were carried out under the control of the state, they used the state accounting method called stairs. Despite not being sufficient both the Waqfs in Cyprus and in Anatolia have used this method and prepared their annual reports according to this method. Today in Cyprus, the Waqf Library in Nicosia and the National Archives in Kyrenia have thousands of accounting books that were kept using the Stairs method. Yet some accounts were done through a basic book keeping method. The reason for this is because the accountants in both Cyprus and Anatolia were not totally equipped with the knowledge of this method.

After the British took control of Cyprus in 1878 the Waqfs continued to sustain and protect their existence. During the years when the Waqfs were under the British control, and in particular at the end of the 19th and early 20th century three issues stood out in the annual reports of the Waqfs. The first of these is that the Waqf's financial reports were prepared using the double entry method. This feature reveals that Cyprus was the pioneer in the double entry accounting method. The second is that the Waqfs were clustered in the Famagusta, Nicosia, Limassol and Larnaca districts and on the basis of these four districts consolidated financial statements were prepared for the whole of Cyprus. In these statements it was observed that the revenues of the four regions were shown separately, but the expenditures were shown as one. The third issue is that these consolidated financial statements or the regional

financial statements which were prepared during the year according to demand were published in the official newspaper of Cyprus, The Cyprus Gazette. This certainly did not conform to the rule of the Ottoman Empire where each Waqf was to be evaluated and monitored separately. But it was a novelty. In addition it provided the opportunity to assess the situation of the Waqfs in the country's economy.

Another point which needs to be said in this respect is that, an experienced senior accountant from the Ottoman's Waqfs Administration was sent to the island in order to ensure that the Waqfs' procedures were carried out according to traditional rules and principles. In addition to controlling the Waqfs this person was also responsible for the relations between the British administration and the Waqfs. This person signed the consolidated financial statements under the title of Turkish Waqf delegate. After the 19th century this duty in Cyprus was carried out by Mehmet Sidik Efendi who successfully fulfilled his duties by ensuring that the British showed respect to the Waqf order. Upon his death the Cyprus Gazette assigned a special section for the news of his passing. Mehmet Efendi's success was not limited only to persevering for the existence of the Waqfs despite the British control. In the second half of the 19th century, despite the fact that the development of the welfare state concept meant that most of the functions of the Waqfs were fulfilled by the state and that the operations of such Waqfs in the socio-economic arena were decreasing all around the world, the socio-economic activities of the Waqfs in Cyprus were intact and continued to maintain their impact.

Key words: Waqfs of Cyprus, Stair Method, Second Half of the 19th Century.

Jel Classification: M41, M42, N85

1. Vakıflar ve Vakıf Muhasebesi

10. Vakıfların İktisadi ve Sosyal Etkileri

Kısa anlatımı ile vakıf, bir kişinin gelirini ya da malının kullanımını, kar beklemeden sosyal bir amaca tahsis etmesidir. Sosyal amaç, bir okulun, dini bir yapının, halka açık bir çeşme, yol, köprü gibi hizmet yerinin ve giderek kültürel bir hizmetin (kütüphane, araştırma, müze vbg) sunulmasını masraflarının karşılanmasını ifade etmektedir (*Nazif Öztürk, 1983, Sayfa 27*). Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra İslam geleneklerinin de katkısı ile sosyal amaçlı vakıfları oluşturdukları bilinmektedir. Türklerin vakıf uygulamalarının, devletin üstlendiği savunma harcamaları bir yana bırakılırsa,

girmedığı alan yok gibidir. Bunlar arasında su yolları, kaldırımlar, yoksul barınakları, parklar, okullar, dini binalar gibi alt yapı yatırımlarının yapımı ve bakımı işlerinin ağırlık taşıdığı gözlenmektedir. İslami kurallara göre büyük tartışmalar getiren cash vaqf diye adlandırılan ve Kanuni Sultran Süleyman zamanında (1548) yasalaşan faiz ile para veren vakıflara kadar uzanmıştır (*Yusuf Sürmen ve arkadaşları, Paper, 2008; Murat Çizakçe, 1993*). Ancak bu vakıflarda paranın borç verilmesi ile sağlanan faiz gelirin sosyal amaçlar ve hayır işleri için harcanması esası benimsenmiştir. Yani bir vakıf kanalı ile borç verilen paranın getirisi olan faiz sosyal amaca tahsis edilmekte, paranın sahibi faizden pay almamaktadır. İslami kurallara göre olayın kabulü paranın da mal gibi kabul edilmesi ile sağlanmıştır (*Zeynep Hatunoğlu ve arkadaşları, Paper, 2010*). Bugün Türkiye'deki Vakıflar Bankası, Osmanlı'nın cash waqfs'nın devamı niteliğindedir.

Vakıfların bu geniş çerçevede faaliyetleri Anadolu'da ve Kıbrıs'da asırlar boyu devam etmiş ve XIX. yüz yılın ikinci yarısı ortalarına kadar etkinliğini sürdürmüştür. Bu süre Osmanlı Devleti'nin beş yüz yıllık bir dönemini kapsamaktadır. Bu kadar uzun bir süre devletin sosyal yapısında etkinliğini sürdüren başka bir kurum yoktur. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Batı ülkelerinin etkisi ile vakıfların sosyal yaşamdaki ağırlığı giderek azalmış ve kültürel alanlara doğru kaymaya başlamıştır. Bunun nedeni, yol, köprü, okul, dini yapı gibi sosyal amaçlı yatırımları sosyal devletin üstlenmesi olmuştur (*Murat Çizakçe, 2006, Sayfa 22-23*).

Kişinin gelirini ya da varlığının kullanımını bir sosyal amaca tahsisi devletin kontrolü sayesinde sürekli olabilmıştır. Devlet kurallar koymuştur ve bu gelirlerin ya da varlığın sosyal amaç için kullanılıp, kullanılmadığını sıkı bir şekilde kontrol altında tutmuştur. Bunun için şu yol izlenmiştir :

- Merkezi bir idare kurulmuştur. Buna vakıflar idaresi denilmektedir. Osmanlı'da bu Evkaf Nezareti (XIX. yüzyıl ilk yarısından sonra) olarak adlandırılmaktadır. Bugün Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Vakıflar İdaresi bu işi yürütmektedir. Bu merkezi idare kuralları koyar ve kontrol eder.

- Vakıf, kadılık kurumu (mahkeme) tarafından tescil edilir ve bir

vakıf senedi hazırlanır ve tescil edilir. Bu vakfın kuruluşudur ve kimin , hangi varlık ya da gelirlerini hangi sosyal amaçlara tahsis ettiğine ait bilgileri içerir.

- Devletin kontrol mekanizmasına geçmeden önce, kurulan vakıfların devlet ile olan ilişkisine de kısaca bakmak yararlı olacaktır. Kişilerin kurdukları vakıfların yönetimini oluşturan mütevellî heyetler o kişi ya da kişiler tarafından tayin edilir ve sadece kontrolü devletçe yapılır. Ama devlet büyüklerinin kurdukları vakıfların (Haremeyn Vakıfları) ya da kurucuları vefat etmiş ve mirascısı kalmamış vakıfların (Mülhak vakıflar) mütevellî heyetleri devlet tarafından atanır ve kontrolü da yine devlet tarafından yapılır. Yani iki türlü vakıf söz konusudur. Kişinin yönettiği vakıflar (Müstesna vakıflar), devletin yönetiminde olan vakıflar. Ama kontrol mekanizması genellikle aynıdır.

- Devletin kontrol mekanizması ise, yıllık raporlara dayanır (*Değer Alper, Canan Basdar : Paper, 2010*). Bu raporlamanın amacı vakıf senedinde öngörülen gelirlerin, yine vakıf senedinde öngörülen sosyal amaçlarda kullanılıp kullanılmadığının tespitidir. Bu çok sıkı ve disiplinli bir kontroldür. Ve idari yönetimin (mütevellî heyet) görevini yapması esasından hareketle tamamen muhasebe kayıtlarına dayanır. Yani yıllık bir muhasebe raporunun hazırlanması söz konusudur. Bu durum açık olarak göstermiştir ki, Osmanlı'da vakıfların geniş sosyal amaçlar çerçevesinde uzun ömürlü yaşamasının sırrı bu raporlama olmuştur. Eyaletlerde vakıfların muhasebecileri tarafından hazırlanan mali raporlar, kadıliklar (XIX. yüzyılın yarısından sonra) eyalet vakıf müdürlükleri tarafından ilk kontrolleri yapılarak merkezi idareye gönderilir ve merkezi idaredeki Evkaf İdaresinde (XIX. yüzyıl ilk yarısından sonra Vakıflar Nezareti) toplanır ve değerlendirilir. Bu bildiride vakıfların muhasebeleri ve muhasebe raporlarının incelenmesi söz konusu olacaktır.

Osmanlı'lar döneminde Kıbrıs'ta çok sayıda vakıf kurulduğu ve bu vakıfların Kıbrıs'ın sosyal amaçlı alt yapı sorunlarını büyük ölçüde çözdüğü bilinmektedir. Kıbrıstaki hizmetleri göz önünde tutulduğunda Kıbrıs adasının bir vakıf cenneti konumunda olduğu gözlenmektedir. Bugün Lefkoşe'deki Vakıflar İdaresi kütüphanesindeki ve Girne'deki Milli Arşiv Kütüphane'deki vakıf belgeleri ve muhasebe kayıtları bunun delilidir.

11. Vakıf Muhasebesinin Özellikleri

Osmanlı'da devlet muhasebesinde merdiven yöntemi (Merdiban Method, Stair Method) denilen bir muhasebe yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem 700'lü yıllarda Abbasiler'de (750-1258) doğmuş, İlhaneliler'da (1256-1363) gelişmiş ve Osmanlılar'da (1299-1922) mükemmelleşmiştir. Osmanlılar, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ortalarına kadar , bir Moğol devleti olan ve İran'da kurulmuş bulunan İlhaneliler'a vergi ödemişler ve bu arada yöntemi de öğrenmişlerdir (*O. Güvemli, B.Güvemli, Paper, 2007*). Bu yöntem bir devlet muhasebe yöntemi olmakla birlikte çok geniş bir çerçevede kullanılmıştır (*Okıay Güvemli, Paper, 2011*). Bu geniş kullanım alanı içinde vakıflar da vardır.

Bir devlet muhasebe yöntemi olmasına rağmen, merdiven yönteminin vakıflarda kullanılmasının nedeni vakıfların hesaplarının devlet merkezinde vakıf idaresinde kontrol ediliyor olmasıdır. Devlet muhasebecileri, her yıl vakıfların defterlerini kontrol ederken kendi kayıt sistemlerinin vakıflarda da uygulanmasını istemişlerdir. Devlet muhasebesindeki defterler farklıdır, devlet muhasebesinin amacı da farklıdır. Osmanlı devlet muhasebesi, tahakkuk esasına göre tutulurdu. Yani yıl başında vergi yükümlüsüne ödeyeceği vergi, onun hesabına kaydedilerek bildirilir ve yıl içinde tahsilat yapıldıkça borcundan düşülürdü. Masraf ödemeleri de aynı şekilde yapılırdı. Vakıflarda ise, gelir ve gider muhasebesi tutulurdu ve tahakkuk usulü değil, bugünkü gibi, olaylar ortaya çıktıkça kayıt ihtiyacı doğardı. Vakıfların defterleri farklı idi. Devlet muhasebesinde bir çok defter söz konusu olmasına rağmen vakıfların sadece gelir ve giderlerin kayıt edildiği tek bir defter söz konusu idi. Kuşkusuz büyük vakıflarda yardımcı defterler de vardı.

İşte böylesine farklılıklara rağmen devlet muhasebe yönteminin vakıflarda da kullanıldığı görülmektedir (*Okıay Güvemli, 1998, Sayfa 231-239*). Merdiven yöntemi, ana tutarın yazılması ve onu oluşturan tutarların alt alta sıralanması şeklinde olduğu için ve merdiven basamağı halinde sıralandığı için bu adı almıştır. Yöntemin adı İlhaneliler da konulmuştur. Bu kayıt şekli vakıfların gelir ve giderlerinde de kullanılır nitelikte olduğu için yöntemin vakıf muhasebesinde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Vakıfların muhasebeleri ile ilgili binlerce defter bugünlere kadar gelmiştir. Hem Türkiye’deki arşivlerde ve hem de KKTC’deki arşivlerde bu defterlerin örnekleri bulunmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken husus, kimi vakıfların muhasebelerinde yöntemin başarılı olarak kullanılmış olması, kimi vakıflarda ise yeterli kalitede yöntemin kullanılmamış olmasıdır. İstanbul’daki saray mensuplarının ve üst düzey devlet yöneticilerinin Kıbrıs’da kurdukları vakıfların muhasebe kontrol defterlerinin gelen bilgilere dayalı olarak İstanbul’da tutulduğu ve dolayısı ile kaliteli kayıtların bulunduğu görülmektedir. Bu konuda Ek:1’de Kıbrıs’daki bir vakfın İstanbul ‘da tutulan defterine yer verilmiştir.

Ama Kıbrıs’da kurulu olan vakıfların Kıbrıs’ta tutulan defterlerinde aynı kaliteyi görmek olanağı azdır. Merdiven yöntemini iyi kullanmış vakıf defterleri olduğu gibi kayıtların kalitesi düşük ve basit muhasebe usulü ile tutulmuş defter kayıtları da vardır. Burada belirtilmesi gereken en önemli husus, İngiliz yönetimi sırasında 1870’li yılların sonlarından itibaren Kıbrıs’daki vakıf defterlerinin çift yanlı kayıt yöntemine göre tutulmaya başlanmış olmasıdır. Oysa Osmanlı çift yanlı kayıt yöntemine 1879 yılında geçmiş ve XIX. yüz sonuna kadar vakıflarda çift yanlı kayıt yönteminin kullanılmış olduğuna ilişkin fazla örnekle karşılaşmamaktadır. Dolayısı ile Kıbrıs vakıfları Türk toplumunun çift yanlı kayıt yöntemi ile tanıştığı ve bu yöntemin uygulandığı yer olmuştur. Aynı tarihlerde İstanbul’da Osmanlı Bankası gibi yabancı sermayeli şirketler çift yanlı kayıt yöntemini kullanıyorlardı (*Sudi Apak, Arzu Tay, Araştırma, 2012*). Başka bir kullanım alanı yoktu.

Merdiven yöntemi ve vakıf muhasebesi ile ilgili bu bölümü bitirmeden önce belirtilmesi gereken bir başka husus, Osmanlı ‘nın muhasebe uygulamalarının çeşitli alanlarda ihtiyaca göre geliştirilmiş olduğudur. Örneğin tereke (inheritance) muhasebesinde çift yanlı kayıt yöntemi esasları çerçevesinde tavsiye bilançosu niteliğinde kayıtlara rastlanmasıdır (*F. Coşkun Ertay, B. Şişman, Paper, 2012*). Kadılar tarafından muhasebecilerin katkısı ile verilen mahkeme kararlarında yer alan bu uygulama örnekleri, vefat eden kişinin nakit ve mal varlığı ve alacaklarının bir yana yazılması

ve karşı tarafa da bu varlıklar üzerinde hak sahibi olan kişilerin sıralanması şeklindedir. Hak sahibi kişiler, vefat eden kişinin, kişilere borçları, devlete olan borçları ile mahkeme masrafları ve mirascıları şeklinde sıralanmakta ve bir tasviye bilançosu niteliğini taşımaktadır. Bu uygulama ve başka uygulamalar Osmanlı'nın muhasebe bilgisinin üstünlüğünü ve ihtiyaca göre hesaplaşma düzenini oluşturabildiğini göstermektedir.

2. Kıbrıs Vakıfları, Bu Vakıfların Yönetimleri ve Muhasebeleri

Kıbrıs'ın Türkler tarafından fetih tarihi olan 1571 yılından itibaren Kıbrıs'ta vakıf kurumunun oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Vakıf oluşturulması sosyal yaşamın bir parçası olarak yüzyıllar boyu devam etmiştir. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarına kadar yeni vakıfların oluşturulduğu gözlenmektedir. Ancak vakıfların sosyal amaçlarını devletin üstlenmeğe başladığı XIX. yüzyıl sonlarından itibaren kurulu vakıflara, fazla sayıda yeni vakfın eklenmediği gözlenmektedir.

Kıbrıs vakıfları üzerine iki ciltlik bir araştırma yapan Mustafa Haşim Altan (*M.H. Altan, 1986*), Kıbrıs'taki vakıf kültürünün başlangıcının fetih yıllarına uzandığını belirtmektedir (*M. H. Altan, 1986, Sayfa 82*). KKTC'deki vakıf idaresinde çok sayıda vakıf muhasebe defterleri vardır. Ancak vakıflara kuruluş izninin verildiği vakfiye belgelerinin (Vakfın kuruluş izni) fazla sayıda olmadığı anlaşılmaktadır. M. Haşim Altan'ın tespit ettiği vakfiyelerin üç yüz yıllık (XVI.- XIX. Yüzyıllar) döneme yayıldığı da dikkati çekmektedir. Bu durum, Kıbrıs'taki vakıf kültürünün eskilere dayandığını göstermektedir.

Yine aynı yazarın saptamalarına göre, Kıbrıs'ta yönetim açısından üç çeşit vakfa rastlamak mümkündür. Yani Mazbut vakıflar (yönetimini devletin vakıflar idaresinin üstlendiği vakıflar); Mülhak vakıflar (mütevellisi kalmamış ya da kötü idare edildiğinden devlet vakıflar idaresinin yönetimine geçen vakıflar); Müstesna vakıflar (özel kişilerin kurup yönettikleri vakıflar) bulunmaktadır. Kıbrıs'taki vakıfların yönetiminin İstanbul'daki vakıflar idaresi tarafından öteki eyaletlerdeki vakıfların izlenmesi prosedürüne göre yönetildiği gözlenmektedir. Ama vakıfların kuruluşuna eyaletlerdeki kadıların (Hakimler) izin verdikleri ve muhasebelerinin de o mahaldeki

muhasebeciler tarafından tutulduğu bilinmektedir. Ancak XIX. yüzyılın ilk yarısı ortalarında Osmanlı Devleti'nde Evkaf Nezareti'nin (Bakanlık) kurulmasından sonra eyaletlerde ve bu arada vakıfların fazla sayıda olduğu Kıbrıs'ta da bir evkaf müdürlüğü oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu da vakıfların devletin her zaman gözetiminde sosyal amaçlarını gerçekleştirme çabası içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Eyaletlerde ve bu arada Kıbrıs'taki Vakıflar Müdürlüğünün bünyesinde bir muhasebeciliğin bulunduğu (XIX. yüzyıl ortaları) ve bu muhasebeciliğin özellikle yönetimi devlete ait olan vakıfların muhasebelerinin kontrolü ile görevli olduğu anlaşılmaktadır (*M.H. Altan, 1986, Sayfa 197-198*). Vakıflar idaresi bünyesindeki muhasebeciliğin, kontrolundaki vakıflara birer numara vererek sıraladığı ve bu sıraya göre onların hesaplarını muntazam olarak denetlediği görülmektedir. Bu muhasebeciliğin de Devlet merkezindeki bakanlığa (Nezaret) karşı sorumlu olduğu bilinmektedir. Böylece üç kademeli bir muhasebe denetimi söz konusu olmaktadır. İlk kademede vakfın hesaplarını tutan muhasebeci, ikinci kademede eyalet vakıf idaresi muhasebeciliği, üçüncü kademede de devlet merkezindeki Evkaf Nezareti'ndeki muhasebeciler vardır. Bu üç kademeli muhasebe yapısı, vakıfların sosyal amaçlarına uygun olarak faaliyetlerini sürdürüp sürdürmediğini denetleme görevini üstlenmiştir. M. H. Altan çok sayıda bu üçlü kademenin kontrol mekanizmasının çalışma şeklini ortaya koyacak belgeleri yayınlamış bulunmaktadır (*M. H. Altan, 1986, Sayfa 248-254*). Bildirinin hacmini zorlayacağı için burada yer verilemeyen bu örneklerden anlaşıldığına göre, yıllık mali raporlar Kıbrıs vakıf müdürlüğü tarafından toplanarak değerlendirilmekte, sonuçlar devlet merkezine gönderilmekte ve son denetleme burada yapılmaktadır. Görülen usulsüzlük ve yolsuzluklar soruşturulmakta ve suçlular cezalandırılmaktadır.

M. H. Altan'ın da saptadığı gibi, vakıfların denetleme aracı olarak muhasebeden yararlanılması, bilgili ve basiretli muhasebecilerin iş başında olmasını gerektiriyordu. Bu muhasebeciler arasında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mehmet Salim Efendi, Hüseyin Edip efendi, Ahmed Hulusi efendi gibi önemli muhasebecilerin görev yaptıkları görülmektedir.

Denebilir ki, Kıbrıs vakıfları yüzyıllar boyu yaşamış ve sosyal

amaçlara hizmet etmişlerse, bunda yeterli derecede muhasebe bilgisi yanında bilgili ve çalışkan muhasebecilerin varlığı da etkide bulunmuştur. Kuşkusuz merdiven yönetimi gibi devlet merkezindeki muhasebecilerinin ileri derecede bildikleri muhasebe yöntemlerini İmparatorluğun eyaletlerindeki ve bu arada Kıbrıs'taki muhasebecilerin layığı ile bilmeleri ve uygulamaları beklenemez, ama yine de onlar ihtiyacı karşılayacak basit muhasebe bilgisi ile mali raporlarını yazabiliyorlar ve denetlemeyi yapabiliyorlardı. Ancak bu arada belirtmek gerekmektedir ki , aşağıda değinileceği üzere, İngiliz idaresi dolayısı ile XIX. yüzyılın sonlarına doğru çift yanlı kayıt yönteminin Kıbrıs'ta, İstanbul'daki vakıflardan önce uygulanmaya başlandığı da bilinmektedir.

3. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'da Vakıflarla İlgili Muhasebe Kayıtları

30. Osmanlı XIX. Yüzyıl İkinci Yarısı Başlarında Bir Muhasebe Denetim Raporu

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'taki vakıflarda iki dönem yaşanmıştır. Bunlardan ilki klasik Osmanlı dönemi yönetimidir. Bu dönem 1878 yılına kadar devam etmiş ve vakıfların yönetimi ve muhasebesi klasik Osmanlı kurallarına göre yürütülen bir dönem olmuştur. İkinci dönem, 1878 yılında Adanın idaresinin İngilizlere geçtiği 1878 yılında başlar ve XX. yüzyılın başlarına kadar, 1914 yılında Birinci Dünya Harbi'nin çıkmasından sonra Adanın İngilizler tarafından ilhak edildiğinin açıklanmasına kadar devam eder. Bu bildiride vakıfların muhasebesi ile ilgili her iki döneme ait örnekler verilecektir. EK 1/a'da Kıbrıs'taki humayun vakıfları / Padişah ve ailesine ait vakıflar) yönetimindeki değişiklik dolayısı ile hazırlanan bir muhasebe denetim raporunun orijinali yer almaktadır. Belgenin transkripsiyonuna da Ek 1 /b'de yer verilmiştir. Bu belge KKTC Vakıflar İdaresinde 103 no ile kayıtlıdır. Bu belgedeki bilgiler aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- Bu belge bir muhasebe denetim raporudur.
- Kıbrıs'taki Padişah ve ailesine ait vakıfların ve devletin gelir yerlerinin kiraya verilmesiyle ilgili anlaşmaların (mukataa- Kıbrıs'taki

tuzlanın kiraya verilmesi) gelirlerini tahsili ile görevli Kamil efendi görevden ayrılmıştır.

- Kamil efendi Hicri 1279 (Miladi 1864) yılı başlarında – yılın ikinci ayında- görevden ayrılmıştır. Ancak onun zamanından kalan alacakların bir kısmı Hicri 1280 (Miladi 1864) yılı Mart ve Mayıs ayları arasında üç ay içinde tahsil edilmiştir.

- Denetim raporu, Kamil efendinin zamanına ait gelir ve giderlerin tespiti amacını taşımaktadır. Buna, Kamil efendiyi aklama raporu da denilebilir. Ve rapor sonunda Kamil efendinin zamanında gelir ve giderler hesaplanmış ve gelir farkı saptanmış olmaktadır. Hicri 1280 (Miladi 1864) yılı Mayıs ayı sonu itibarı ile kalan tutar , gelir farkını ortaya koymaktadır. . Rapor, Osmanlı'nın para birimi Guruş ile yapılmıştır, ayrıca para da yer almaktadır. 40 para bir guruştur.

- Rapor da sık sık ara toplamalar yer almaktadır. Bu ara toplamaların amacı, toplama nedeni ile yanlışlık yapma riskini en aza indirmek istenmesidir.

Raporun özeti şu şekildedir :

Guruş Para

55. 612 09 *Kamil efendi zamanındaki vakıf gelirlerinden ve mukataa gelirlerinden kalan alacakların Hicri 1280 (Miladi 1864) yılı Mart – Mayıs aylarında tahsil edilen kısmı ve Kamil efendinin işi bıraktığı 1279 yılıbaşlarında Kıbrıs'taki mal sandığında (kasada) mevcut para – 27.035 guruş 9 para- tutarı.*

2.420 -- *Kamil efendinin peşin aldığı maaşının işten ayrıldıktan sonrasına kısım ,Kamil efendiden tahsil edilmesi gereken tutar.*

58.032 09 *Toplam*

5.715 16 *Kamil efendinin yönetimi sırasında alacağı olan müdürlük hakkı*

52.316 33 *Kalan*

34.129 29 *Kamil efendinin görevde bulunduğu sırada vakıf ve mukataa gelirlerini tahsil etmek ve vakıf senesinde yazılı sosyal amaçlı harcamalar için yaptığı ödemeler. Kamil efendini kendi muhasebe defterinden alınmıştır.*

18.186 04 *Kamil efendi döneminin – Hicri 1280 (Miladi 1864) yılı Mayıs ayı sonu itibarı ile gelir fazlası*

Bu tablodaki bilgilerden çıkarılan sonuçlar .

- Bu örnek, vakıf yönetimi ve yöneticinin denetlenmesi hakkında bilgi verdiği gibi, Osmanlı'nın denetim anlayışını, her yöneticinin zaman zaman denetlenebileceğini ve özellikle işten ayrıldıktan sonra denetimin yapılması gereğini ortaya koymaktadır.

- EK 1/a'da yer alan muhasebe kaydı merdiven yöntemi ile yapılmış bir kayıt değildir. Rapor, basit muhasebe usulü ile hazırlanmıştır.

- Osmanlı'nın vakıfların muhasebesinde de kullandığı merdiven yönteminin burada kullanılmama nedeni, raporun bir denetim raporu olması olsa gerektir. Bununla beraber bu tür raporlarda da merdiven yönteminden yararlanıldığı bilinmektedir.

- Hesaplamalar sonunda Kamil efendinin döneminde vakıfların sosyal amaçları yerine getirildikten sonra, mukataa geliri ile birlikte 18.186 guruş 04 para gelir fazlası oluştuğu görülmektedir.

31.XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Vakıflarının Yönetimi ve Muhasebesi

1878 Yılı başlarında adanın İngiliz idaresine bırakılması sırasında üç anlaşma (mazbata) düzenlendiği görülmektedir. Bunlardan ikisi Hicri 3 Cemaziye'l saniye 1295 (Miladi 4 Haziran 1878) tarihinde, üçüncüsü de Hicri 5 Receb 1295 (Miladi 6 Temmuz 1878) tarihinde imzalanmıştır. Bunlardan birinci anlaşmada *adanın tasarruf ve idaresinin İngilizlere bırakıldığı;*

İkincisinde de *şer'iyeh mahkemelerinin, mekteplerin, hayır işlerine tahsis edilen emlak ve arazinin yönetimi için Osmanlı'nın Vakıflar İdaresi'nden bir yetkilinin adada görev yapacağı* açıklanmıştır. Bu mazbatalardan ilkinin ilk sayfasının orinaline Ek :2'de yer verilmiştir.

Bu mazbatalardaki hükümlere uygun olarak İngilizler Türk vakıflarının yönetimine fazla karışmamışlar ve vakıflar kendi koşullarında çalışmalarına devam etmişlerdir. Ancak iki önemli sorunun çözümü gerekmiştir. Bunlardan birisi vakıfların sosyal amaçlarına uygun olarak çalışmalarını devam ettirmelerinin kontrolünün nasıl yapılacağı sorunu olmuştur. Çünkü eskiden olduğu gibi vakıfların İstanbul'daki Osmanlı vakıf idaresince kontrol isteğinin devam etmesi ihtiyacı vardı. İkincisi de İngiliz parasının kullanımı ve en önemlisi İngilizlerin uyguladığı çift yanlı kayıt yönteminin vakıflarda uygulanma konusu olmuştur.

Bu konulardan ilkinin çözümü, ikinci anlaşmada yer aldığı üzere Osmanlı vakıflar idaresinden bir yetkili Kıbrıs'da görevlendirilmesi ile sağlanmıştır. İkinci sorunun çözümünü ise İngiliz yönetiminin *Published by Authority* ifadesi ile çıkardığı *The Cyprus Gazette* 'de izlemek olanağı vardır. Bu gazetelerden ikisi Ek 3/a ve Ek 3/b'dedir. Bu gazetelerden ilki 15 October 1897 tarihli, öteki de 9 October 1903 tarihlidir.

Bu gazetelerde Kıbrıs'taki vakıfların yıllık konsolide gelir ve gider tabloları yayınlanmıştır.

a. 15 October 1897 Tarihli Gazete

İlk gazetede, 1 April 1895-31 March 1896 tarihleri arasında devlet yönetiminde olan vakıfların gelir ve giderlerine yer verilmiştir.

Bu tarihte dört devlet büyüğü vakfının olduğu görülmektedir. Bunlar : Sultan Selim Vakfı, Lala Mustafa Paşa Vakfı, Şaban Paşa Vakfı ve Pir Ali Dede Vakfı'dır. Bu vakıfların yıllık gelirleri ve dönem başındaki paralar ve öteki gelirler ile oluşan tutarın 2.991 Paund olduğu anlaşılmaktadır. Bu gelirlerden harcanan paralar beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar Office Expenditure, Service of Mosques, Works, Cost of Collection of Revenues ve Miscellanmcous 'dur. Bu beş harcamanın tutarı 1.730 Paund'dur. Aradaki

fark, Advances repaid (790 Paund) ve Cash Balance 31 March (470 Paund) dan oluşmaktadır. Bu bilgiler ve gazetede yer alan açıklamalar ile ilgili değerlendirmeler aşağıda sıralanmıştır.

- İngiliz yönetimine geçtikten sonra adadaki vakıfların, vakıf senetlerinde yazılı olan esaslara göre çalışabildikleri ve gelirlerinin öngörülen şekilde yapılabildiği görülmektedir.

- Vakıfların muhasebelerinde çift yanlı kayıt yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı, çift yanlı kayıt yöntemine 1879 yılında geçmiş ve devlet muhasebesinde çift yanlı kayıt yöntemi giderek yaygınlaşmıştır. 1897 Yılında İstanbul'daki özel kuruluş ve devlet kuruluşlarında da çift yanlı kayıt yönteminin kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Ancak Kıbrıs adasındaki uygulamanın ileri düzeyde olduğu dikkati çekmektedir.

- Kıbrıs'ta iki tür vakıf vardır, bunlardan bir bölümü kişilere aittir. Bunların yönetimi özel kişilere aittir ve bunların yönetimi genel kurallar çerçevesinde sürdürülmektedir. Ama devlet büyüklerinin kurdukları ve Osmanlı devleti yönetiminde olan vakıfların, anlaşmalar gereği Türkiye'den giden yetkili kişinin gözetiminde yürütülmekte olması esastır. Buna göre İstanbul'dan giden Mehmed Sıddık efendi bu görevi başarı ile yerine getirmiştir. Mehmed Sıddık efendinin görevi güçtür. Çünkü vakıfların sosyal amaçlarına uygun olarak çalışmalarını, İngiliz idaresine rağmen devam ettirilecektir. Bu görevini Mehmet Sıddık efendinin bütük ölçüde yerine getirebildiği anlaşılmakta olup, Konsolide mali tablolar altında onun imzası vardır. Mehmed Efendi fevkalade başarı ile bu işleri yürütmüştür. O kadar ki vefatında the Cyprus Gazette'de vefat haberi yer almıştır.

- Kıbrıs'taki devlet büyüklerine ait olup, yönetiminde Osmanlı'nın söz sahibi olması gereken vakıfların mali tablolarının denetlendiği ve konsolide mali tablolarının hazırlandığı ve bu konsolide mali tabloların hem Osmanlı ve hem de İngiliz delegesi tarafından imzalandığı görülmektedir. Bir başka husus bu tabloların denetlenmiş mali tablolar olmasıdır.

b. 9 October 1903 Tarihli Gazete

Bu gazetede yönetimi devlete ait olan vakıfların 31 March 1902 tarihli konsolide gelir ve gider tablosu yayınlanmıştır (Ek3/b). Bu tablodaki bilgilere göre vakıflar Lefkoşa kent içi ve kent dışı , Larnaca, Limassol Famagusta ve Papho olarak kümelенmiş ve gelirler bu kümelere göre sıralanmıştır. Dönem başı kasa mevcudu, vakıf gelirleri ve öteki gelirler sıralanmış ve bunların tutarına sahibi vefat edip, yönetime geçen (mulhak vakıflar) gelirleri eklenmiştir. Böylece 6.309 Paund bir gelir tutarı elde edildiği anlaşılmaktadır. Giderler yine aynı ayrımlar itibarı ile sıralanmakta ve yüksek bir seviyede dönem sonu mevcudun varlığı anlaşılmaktadır. Bu tabloda yer alan bilgiler ve gazetede ki bilgilerin değerlendirilmesi üzerinde aşağıda durulmuştur.

- XX. Yüzyılın başlarında Kıbrıs'ta yönetimi devlete ait olan vakıfların yüksek bir gelire ve yüksek bir gelir fazlasına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, İngiliz idaresinde olmasına rağmen oradaki vakıfların başarılı çalışmalar yaptıklarını ve Osmanlı görevlilerinin başarılı bir yönetim gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

- Sahibi vefat eden vakıfların yönetiminin devlete geçme işlemlerinin yapılabildiği ve bu vakıfların da (mulhak vakıflar) başarılı bir şekilde yönetildiği dikkati çekmektedir.

- Mali tabloların konsolide olarak hazırlandığı, denetlendiği ve imzalandığı görülmektedir. Denetimin bir İngiliz denetçi tarafından yapıldığı da dikkati çekmektedir.

Buraya kadar yapılan açıklamalarda İngiliz idaresi boyunca vakıfların klasik olarak belirlenen kendi koşullarına uygun olarak gelir sağladıkları ve bu gelirleri vakıf senesinde (vakıf kuruluş lisansı) yazılı esaslara göre sarf edildiği gözlenmektedir. Bilindiği gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısı dünyada devletlerin sosyal amaçlı harcamaları daha fazla üstlenmeye başladıkları bir dönemdir. Bu eğilime rağmen Kıbrıs'taki vakıfların, İngiliz idaresi boyunca da, klasik dönemdeki sosyal amaçlı aktivitelerini, biraz azalmasına rağmen, yürütmeye devam edebildikleri görülmektedir.

4. S o n u ç

Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde başlayan vakıf geleneği sürekli olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Kıbrıs bir Osmanlı eyaleti (1571) olarak yönetilmeye başladıktan sonra, vakıf kültürünün adada yaygınlaşmaya başladığı gözlenmektedir. Vakıfların uzun ömürlü olması, Osmanlı'nın vakıfların sosyal amaçlarına uygun olarak faaliyette bulunup, bulunmadığını sürekli kontrol etmesi sayesinde mümkün olabilmiştir. Vakıfların kontrolunda ise muhasebeden yararlanılmıştır.

Eyaletlerde vakıfların kurulmasına kadılık (hakim) karar verir ve vakfiye denilen vakıf senedi – lisansı- düzenlenirdi. Bu vakıf senedine göre vakıfların mütevellî heyet denilen kişiler tarafından yönetildiği bilinmektedir. Devlet büyüklerine ait vakıflar ile sahibi vefat etmiş ve mirasçısı bulunmayan vakıfların yönetiminin devlet tarafından yerine getirildiği bilinmektedir. Bu yönetimde muhasebe ve muhasebe denetiminin üç kademeli olarak yapıldığı gözlenmektedir. İlk kademe, vakfın muhasebecisinin muhasebe defterlerini tutmasıdır. İkinci kademe, eyaletlerde kadılık kurumunun (XIX. yüzyılın ilk yarısında eyalet vakıf müdürlüğü) kendi muhasebecileri kanalı ile, vakıfların muhasebecileri tarafından düzenlenen mali raporları incelemeleri şeklinde yapılmıştır. Üçüncü kademe ise devletin merkezi yönetiminde (İstanbul) Evkaf İdaresi (XIX. yüzyılın ilk yarısından sonra Vakıflar Nezareti) tarafından, gelen raporlar üzerinde son denetimin yapılması şeklinde olmuştur.

Klasik Osmanlı döneminde devlet muhasebesinde merdiven yöntemi kullanılıyordu. Vakıflar devlet tarafından kontrol edildiği için, vakıflarda da merdiven yönteminden yararlanılıyordu. Ama bu yöntem eyaletlerde yeteri kadar bilinmediği için, eyaletlerdeki vakıflarda basit muhasebe usulünün kullanıldığı görülmektedir. Kıbrıs'ta da bu durumun geçerli olduğu gözlenmektedir. Buna rağmen Kıbrıs'taki vakıflarda ihtiyacı karşılayacak seviyede muhasebe kayıtlarının bulunduğu ve vakıfların usulüne göre yönetildiği bilinmektedir.

Kıbrıs adası için vakıfların yönetiminin özellik gösterdiği dönem, 1878 yılında adanın İngiliz idaresine geçtiği zaman dilimidir. Sosyal amaçlı vakıfların İngiliz idaresine rağmen sosyal amaçlarına uygun faaliyetlerini

sürdürebilmesi ilk karşılaşılan sorun olmuş ve bu sorun, Osmanlı'nın vakıfların yönetimi ile ilgili üst düzey yöneticiyi, anlaşmalar çerçevesinde adaya göndermesi ile çözülmüştür. İkinci husus ise İngiliz parasının kullanılması ve İngilizlerin çift yanlı kayıt yöntemini adaya getirmeleri ile ortaya çıkan konular olmuştur. İngiliz idaresi vakıfların kayıtlarında Paund'un kullanılmasını ve çift yanlı kayıt yönteminden yararlanılmasını öngörünce, Kıbrıs muhasebecileri çift yanlı kayıt yöntemi ile İstanbul'daki meslektaşlarından önce tanışmışlardır.

Bütün bunlar, Kıbrıs Türklerinin geleneksel olarak bir vakıf kültürüne sahip olduklarını ve vakıfların muhasebelerinin yetenekli bilgi ile donatılmış muhasebeciler tarafından tutulduğunu, denetlemelerin başarı ile yapılabildiğini göstermekte ve bu sayede vakıf kültürünün varlığını sürdürebildiğini ortaya koymaktadır.

Bugün KKTC'deki Milli Arşiv İdaresi Kütüphanesinde ve Vakıflar İdaresi Kütüphanesinde binlerce vakıf belgesi, vakıf muhasebe defterleri, vakıf muhasebe denetim raporları vardır. Ve bu belgeler, önemli bir vakıf kültürünün yüzyıllar boyu adada yaşadığını kanıtlamaktadır.

Kaynakça

- *Nazif Öztürk : Menşe-i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Sayfa : 27, 1983, Ankara.*
- *Yusuf Sürmen, A. Daştan, D. Aygün: Cash Waqf in the Otomans: the Case of Ahmet Pahsa Waqf in Trabzon-1713-, Paper, 12th World Congress of Accounting Historians, July 20-24, 2008, İstanbul.*
- *Murat Çizakçe : Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları, İslam İlimleri Araştırma Vakfı, 1993, İstanbul.*
- *Zeynep Hatunoğlu, A. Eser, M. Kılı: The Application of two Similar Non- Profit Organizations : Cash Waqfs and Micro Credits, Paper, 2 nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing and Accounting History (2 BMAC), September 15-18, 2010, İstanbul.*
- *Murat Çizakçe: Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları, Türkiye 'de Hayırseverlik: Vakıflar ve Sosyal Devlet , TÜSEV yayını, Sayfa 22-23, 2006,İstanbul.*
- *Değer Alper, Canan Basdar : Between 16 th and 17 th Centries Cash Waqfs in Bursa and Their Effects on Bursa Ecomomy, Paper, 12 th World Congress of Accounting Historians, July 20-24, 2008, İstanbul.*
- *Oktay Güvemli, Batuhan Güvemli : The Birth and Develoğment of an Accounting Method in the Mddle East (Merdiban Method), Paper, The Fifth Accounting History İnternational Conference, August 9- 11 2007, Banff, Canada.*
- *Oktay Güvemli : The Developement of Accounting Thought in Luca Pacioli's Time in Turkey, Paper, II. International Conference Before and After Luca Pacioli, June, 16-19, 2011, İtaly.*
- *Oktay Güvemli : Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat'a Kadar, Cilt 2, Sayfa 231-239, 1998, İstanbul.*

- *Sudi Apak, Arzu Tay : Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 3, Temmuz 2012, İstanbul.*
- *Fatih Coşkun Ertaş, Bülent Şişman : Otoman Estate (inheritence) Application and Accounting in the 16 th and 17 th Centuries – the Effects on Socio Economic Structure and Inheritance Law, Paper, 13th World Congress of Accounting Historians, July, 17-19, 2012, Newcastle - England.*
- *Mustafa Haşim Altan : Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi , Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayını, 1986, KKTC.*
- *KKTC Vakıflar İdaresi Kütüphanesi 103 No.lu muhasebe defterleri cildi*
- *Kıbrıs Adasının İngiliz İdaresine Devri ile ilgili Anlaşmalar (Mazbatalar) İlk iki mazbata 3 Cemaziye'l sani 1295 (Miladi 4 Haziran 1878) tarihli; üçüncü mazbata 5 Receb 1295 (Miladi 6 Temmuz 1878) tarihli.*
- *The Cyprus Gazette, 15 October 1897 tarih ve 571 no.lu, KKTC Milli Arşiv ve Aratırma Dairesi.*
- *The Cyprus Gazette, 9 October 1903 tarih ve 5181 no.lu, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi.*

EK 1/A

Kıbrıs'ta Humayun'a (Padişah ve ailesi) ait Vakıfların Hicri 1288 (Miladi 1871) Yılı Mart ve Mayıs Ayları Arasında Üç aylık gelir ve giderlerine Ait Özel Hazırlanan Muhasebe Defteri (Orjinal Kopyası)

Hicri 1288 Mart ve Mayıs Ayları Arasında Üç aylık gelir ve giderlerine Ait Muhasebe Defteri	
1. Vakıf Gelirleri	50000
2. Vakıf Giderleri	10000
3. Vakıf Karları	40000
4. Vakıf Borçları	5000
5. Vakıf Diğerleri	5000
6. Vakıf Gelirleri	50000
7. Vakıf Giderleri	10000
8. Vakıf Karları	40000
9. Vakıf Borçları	5000
10. Vakıf Diğerleri	5000
11. Vakıf Gelirleri	50000
12. Vakıf Giderleri	10000
13. Vakıf Karları	40000
14. Vakıf Borçları	5000
15. Vakıf Diğerleri	5000
16. Vakıf Gelirleri	50000
17. Vakıf Giderleri	10000
18. Vakıf Karları	40000
19. Vakıf Borçları	5000
20. Vakıf Diğerleri	5000
21. Vakıf Gelirleri	50000
22. Vakıf Giderleri	10000
23. Vakıf Karları	40000
24. Vakıf Borçları	5000
25. Vakıf Diğerleri	5000
26. Vakıf Gelirleri	50000
27. Vakıf Giderleri	10000
28. Vakıf Karları	40000
29. Vakıf Borçları	5000
30. Vakıf Diğerleri	5000
31. Vakıf Gelirleri	50000
32. Vakıf Giderleri	10000
33. Vakıf Karları	40000
34. Vakıf Borçları	5000
35. Vakıf Diğerleri	5000
36. Vakıf Gelirleri	50000
37. Vakıf Giderleri	10000
38. Vakıf Karları	40000
39. Vakıf Borçları	5000
40. Vakıf Diğerleri	5000
41. Vakıf Gelirleri	50000
42. Vakıf Giderleri	10000
43. Vakıf Karları	40000
44. Vakıf Borçları	5000
45. Vakıf Diğerleri	5000
46. Vakıf Gelirleri	50000
47. Vakıf Giderleri	10000
48. Vakıf Karları	40000
49. Vakıf Borçları	5000
50. Vakıf Diğerleri	5000
51. Vakıf Gelirleri	50000
52. Vakıf Giderleri	10000
53. Vakıf Karları	40000
54. Vakıf Borçları	5000
55. Vakıf Diğerleri	5000
56. Vakıf Gelirleri	50000
57. Vakıf Giderleri	10000
58. Vakıf Karları	40000
59. Vakıf Borçları	5000
60. Vakıf Diğerleri	5000
61. Vakıf Gelirleri	50000
62. Vakıf Giderleri	10000
63. Vakıf Karları	40000
64. Vakıf Borçları	5000
65. Vakıf Diğerleri	5000
66. Vakıf Gelirleri	50000
67. Vakıf Giderleri	10000
68. Vakıf Karları	40000
69. Vakıf Borçları	5000
70. Vakıf Diğerleri	5000
71. Vakıf Gelirleri	50000
72. Vakıf Giderleri	10000
73. Vakıf Karları	40000
74. Vakıf Borçları	5000
75. Vakıf Diğerleri	5000
76. Vakıf Gelirleri	50000
77. Vakıf Giderleri	10000
78. Vakıf Karları	40000
79. Vakıf Borçları	5000
80. Vakıf Diğerleri	5000
81. Vakıf Gelirleri	50000
82. Vakıf Giderleri	10000
83. Vakıf Karları	40000
84. Vakıf Borçları	5000
85. Vakıf Diğerleri	5000
86. Vakıf Gelirleri	50000
87. Vakıf Giderleri	10000
88. Vakıf Karları	40000
89. Vakıf Borçları	5000
90. Vakıf Diğerleri	5000
91. Vakıf Gelirleri	50000
92. Vakıf Giderleri	10000
93. Vakıf Karları	40000
94. Vakıf Borçları	5000
95. Vakıf Diğerleri	5000
96. Vakıf Gelirleri	50000
97. Vakıf Giderleri	10000
98. Vakıf Karları	40000
99. Vakıf Borçları	5000
100. Vakıf Diğerleri	5000

EK 1/B

Kıbrıs'ta Humayun'a (Padişah ve ailesi) ait Vakıfların Hicri 1280 (Miladi 1864) Yılı Mart ve Mayıs ayları Arasında Üç aylık gelir ve giderlerine ait Özel Olarak hazırlanan Muhasebe Defterinin Transkripsiyonu

Kıbrıs'ta Padişah ve ailesine ait vakıfların kira gelirlerini tahsil ile sorumlu eski müdür Kamil efendinin işi bırakması nedeni ile Hicri 1280 (Miladi 1864) yılının Mart ayının başından Mayıs ayının sonuna kadar üç ay içinde Kıbrıs livası Meclisi ve Kıbrıs Evkaf Müdürlüğü tarafından tahsil olunan alacak tutarı, kasadaki mevcut para ve aynı dönemde yapılan masraflara ait günlük defter kayıdır.

Guruş Para

- 645 - *Büyük han kiracısı İbrihim'den üç aylık tahsilat*
90 - *Ekmek fırını kiracısı Hüseyin'den yapılan tahsilat*
543 - *Un pazarında kiracı Hasan'dan tahsilat*
300 - *Bedestanda kiracı Çeper oğlu'ndan tahsil edilentutar*
60 - *Nalbant dükkkanı kiracısı Ahmed'den tahsilat*

1.638 -

- 675 - *Belediye mahzeni kiracısı Hasan'dan yapılan tahsilat,*
30 - *Eski belediye mahzeni kiracısı Hüseyin'den tahsilat,*
22 20 *Ayakkabıcı dükkkanı kiracısı Aziz'den tahsilat,*
2.173 - *Lapta çiftliğinin 1278 (Hicri) senesi kira borcundan tahsilat,*

4.538 20

- 2.755 - *Lapgta çiftliğinin 1279 (Hicri) senesi kira borcundan tahsilat,*
61 - *Lefke çiftliğinin 1279 (Hicri) senesi kira borcundan tahsilat,*

- 176 17 *Amaye Bahçesinin kiracısı Hacı Nikali'nin 1279 senesi kirasından tahsilat,*
400 - *Gobo değirmeninin 1279 senesi kirasından tahsilat.*

- 8.479 37
1.400 - *Gobo değirmeninin 1279 senesi kira gelirinden tahsilat,*
2.200 - *Tarnallı ve Maşera değirmenlerinin 1279 senesi kira gelirlerinden tahsil edilen tutar,*
169 20 *Değirmenlikteki değirmenlerden tahsilat,*
5 20 *Birbuçuk dönüm vakıf tarlasının 1278 senesi kalan kira gelirinden tahsilat.*

- 12.254 37
2 20 *Bir başka bir buçuk dönüm vakıf tarlasının 1276 senesinden kalan kira borcunun tahsili,*
4 - *Bir başka tarlanın 1278 senesinden kalan kira geliri tahsili,*
10.000 - *Piskopi mukataası (gelir yerinin kiraya verilmesi) nın 1277 ve 1279 seneleri gelirlerinden Baf ve Hrisofi ilçelerinin aşar (tarımsal üründen %10 vergi) ndan tahsil edilen tutar,*
1.364 - *Piskopi mukataası tahsilatından Memet Emin efemdinin zimmetinde kalan tutardan yapılan tahsilat,*
1.018 10 *Hrisofi yöneticisi Hüseyin efendinin zahire (un) bedeli borcundan tahsilat,*
3.933 13 *Tuzla kazasında Cete çiftliğinin 1280 senesi kirasından tahsilat,*

27.035 09 *Eski müdür Kamil efendi'nin muhasebe defterinde yer alan Kıbrıs adası Vakıflarının 1275,1276 ve 1277 senelerinin tahsilatı – kasa mevcudu-*

55.612 09

33.035 09 *Ada mal sandığında (kasa) mevcut*

6.000 - 1279-1280 Yılları gelirinden daha Önce gönderilen

27.035 09 *Kalan*

2.420 00 *Kıbrıs vakıflar müdürlüğü yönetimi maaşının peşin alınamsından doğan alacak olup, iadesi gereken bu tutar düzen gereği gelir olarak kaydı yapılmıştır.*

2.815 -- 1278 senesinden 1280 mayıs sonuna kadar peşin maaş.
105 13 *Kamil efendinin işten ayrıldığı 1279 yılı Şaban (ikinci ay) ayına kadar ki maaşı.*

2.709 27 *Kalan*

289 27 *Müdürlüğü sırasında alması gereken ek ödenek*

2.420 -- *Kalan*

58.032 09 *Toplam*

5.715 16 *Kamil efendinin yönetim zamanında müdürlük hakkı olarak hesaplanan Tutar – düşülen-*

52.316 33 *Kalan*

34.129 29 *Kamil efendinin kendi masraf defterinde kayıtlı olan ve Kıbrıs adası vakıf ve mukataaları için yapılan harcamalar ve vakıfların sosyal amaçlarını gerçekleştirmek için yapılan ödemeler. Yani hem tahsilatı yapmak için yapılan harcamalar ve hem de vakıf senedinde yazılı sosyal amaçlı harcamalar tutarı.*

18.186 04 *Kalan*

İşbu hesaplama, Humayun (Padişah ve ailesi) vakıflarının 1280 (Miladi 1864) Mart ayı başından Mayıs ayı sonuna kadar yapılan tahsilat da dahil gelir ve gider hesabıdır. Kendisi ile mutabık kalınmıştır. Bu rapor,1280 (Miladi 1864) yılı Temmuz ayında hazırlanmıştır.

EK 3/A

The Cyprus Gazette 15 October 1897, No 571

The Cyprus Gazette

(Published by Authority.)

No. 571]

FRIDAY, 15TH OCTOBER, 1897.

(No. 305f.)

EVCAF MAZBOUTA, CYPRI'IS.

HIS Excellency the High Commissioner is pleased to direct the publication of the following Statement of Revenue and Expenditure for the year ending 31st March, 1896.

RECEIPTS.		EXPENDITURE.	
	£ s. d.		£ s. d.
Cash Balance 1st April, 1895.....	555 1 1	Office of Delegates:	
Tithes received.....	715 7 0	M-shawcheleji—Salaries.....	451 10 0
Rents:		Extra clerical and.....	19 6 0
Faitan Selim Vakf.....	150 10 6	Transport and subsistence allow-	
Lala Moustapha Pasha Vakf.....	169 15 6	ances.....	22 17 6
Shaban Pasha Vakf.....	5 0 0	Contingencies.....	20 14 0
Sinan Pasha Vakf.....	35 0 0		515 7 6
Pir Ali Dole Vakf.....	39 15 0	Service of Mosques:	
Debtors Hakkani Fees.....	410 1 2	Salaries and allowances of Staff.....	471 0 1
Miscellaneous:	286 4 7	Lighting and contingencies.....	105 11 0
Audit Fees.....	23 16 0	Cost of Salutes Ramadan, &c.....	42 16 2
Interest.....	17 16 3		619 7 8
Refunds.....	11 7 2	Wages.....	227 19 7
Other.....	4 8 7	Cost of Collection of Revenue:	
	87 7 5	Tithes.....	75 12 5
		Debtors Hakkani.....	23 4 3
Advances received.....	£2,031 1 6		98 16 8
	957 5 6	Miscellaneous:	
		Watering, &c., fees.....	20 0 0
		Fishes and Taxes.....	81 19 1
		Kilti Irrigation rates.....	93 5 3
		Practising plan for Shaban garden.....	3 5 0
		Law Expenses.....	20 9 0
			198 18 4
		Advances repaid.....	£1,720 10 0
			780 0 8
		Cash Balance 31st March, 1896.....	470 16 4
			£2,991 7 3

A. M. ASHMORE,
British Delegate of Evcaf.
MÉRVED SAMY,
Turkish Delegate of Evcaf.

I hereby certify that I have duly audited the Accounts of the Evcaf Department for the year ended 31st March, 1896, and that, subject to the small sums referred to in Queries No. 4, 11, 43 and 49 being recovered and brought to account, the aforesaid Accounts appear to be satisfactory and correct.

Nicosia,
24th September, 1897.

A. S. MAVROGORDATO.

EVQAF MAZBOUTAH, CYPRUS.

HIS EXCELLENCY THE HIGH COMMISSIONER is pleased to direct the publication of the following Statement of Receipts and Expenditure for the year ended 31st March, 1902, 30th September, 1903. (O.S. 1920, 1902.)

RECEIPTS.			EXPENDITURE.		
	£	s. cp.		£	s. cp.
Cash Balance 1st April, 1901	2,317	9 7	Office of Delegates and Muhasebdfji—Salaries and allowances ...	541	5 4
Tithes	865	1 5	Transport and Subsistence allowances	27	16 4
Rents of properties in Nicosia Town	240	8 3	Contingencies	12	10 3
" " District	125	8 4	Service of Mosques and Schools:—		581 12 2
" " Larnaca	121	10 6	Salaries and allowances of Staff... ..	658	12 5
" " Limassol... ..	221	3 6	Lighting and contingencies	87	14 4
" " Famagusta... ..	18	16 0	Cost of Salutes, Ramazan, etc. ...	16	14 4
" " Paphos	48	6 6	Maintenance of existing works.....	320	0 7
Revenue collected by the Registrar-General	775	13 7	New works and grants	265	0 0
Refunds.....	14	9 3	Repayment on account of Loan from Public Works Loan Fund	100	0 0
Miscellaneous:—					686 0 7
Sale of old materials, etc.	96	7 6	Miscellaneous:—		
Interest on Bank Account	47	1 1	Cost of collecting Tithes	30	9 7
Audit fees.....	32	8 8	" " Land Registry fees	115	15 0
		175 17 6	Audit fees	25	0 0
			Taxes	50	8 4
Revenue of the Mazbouth	4,881	1 0	Watering, etc. Trees	31	10 0
Advances	311	4 0	Other	17	10 5
					270 13 7
Deposits on account of Mulhaka Vakfs, to be refunded to owners of the Matercellis.....	1,116	18 4	Expenditure of the Mazbouth.....	2,301	8 2
		£6,309 3 4	Advances	294	0 0
			Deposits:—		
			Payments on account of the deposits of Mulhaka Vakfs shown on the other side.....	1,678	6 1
			Cash Balance 31st March, 1902 (includes £490 Rs. 7ep. due on balances to Mulhaka Vakfs)	2,035	9 1
					£6,309 3 4

1st July, 1903.

G. SMITH,
British Delegate of Evkaf.

4th July, 1903.

Examined,
A. GRANNUM,
Local Auditor.